

Gröna Fakta

Begrepp i begravnings- verksamheten 2005

År 1989 gavs en Skötselmanual ut i Gröna Fakta-serien. Den följdes av Skötselmanual kyrkogårdar 2004 som reder ut innebörden av olika skötseltyper m.m. i kyrkogårdsbranschen. Denna utvidgas nu till att beskriva olika gravskick och därmed sammanhängande begrepp. Detta Gröna Fakta, liksom de förra, är tänkt att fungera som en "rikslikare" för gemensam uppfattning om vad begreppen står för. Arbetet med **Begrepp i begravningsverksamheten** har utförts av Jan-Olof Andersson, Lennart Angselius, Anna-Gretha Eriksson, Christer Gustafsson, Peter Göransson, Jan-Olof Hägmark, Göran Jacobsson, Åke Palmgren, Malte Sahlgren, Peder Skarstedt och Ann-Britt Sörensen.

GRÖNA FAKTA 5/2005

Gröna Fakta produceras i ett samarbete mellan Utemiljö och Movium

51. Mausoleum

Fristående byggnad ovan mark för slutlig förvaring av kistor. Monumental gravbyggnad ovan jord för glorifierande. Härskargrav eller familjegrav för samhällselit. Nya mausoleum skall omfattas av ett reglemente för hur kistor skall hanteras när gravrättstiden inte förlängs.

52. Gravtumba

Kistformad minnesvård placerad ovan mark eller golv, nästan alltid byggd av sammanfogade hällar, ibland smyckad med en lig-gande staty av den döde, ibland har den en baldakinartad överbyggnad.

53. Sarkofag

Kista av sten eller terrakotta, där den dödes stoft förvaras. Termen härstammar från det grekiska ordet för en slags sten som antogs ha egenskapen att kunna förrinta köttet på en död kropp. Av grekiskans sarkophagos – köttätande, av sarkophagos lithos – köttätande sten, ytterst av sarx – kött och phagein – äta (Wikipedia).

Litteratur

- Andersson, Jan-Olof m.fl. (2004): *Skötselmanual kyrkogårdar 2004*. Gröna Fakta 5/2004. Movium, SLU, Alnarp.
- Erman, B. (2001): *Begravningsrätten i praktiken. Handbok med kommentarer*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Kyrkogårdskompendiet 2003*. Svenska kyrkans Församlingsförbund, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetets allmänna råd till 4 kap. lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) samt förordningen (1988:1188) om kulturminnen m.m. (KMF)*. Stockholm, 2005.
- Wall, B. (2001): *Gravskick i förändring, tradition och visioner*. Svenska kyrkans Församlingsförbund, Stockholm.
- Wikipedia, Den Fria Encyklopedin: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Huvudsida> (augusti 2005).

Foto: Ann-Britt Sörensen och Lennart Angselius

Detta Gröna Fakta...

... har finansierats av Sveriges Begravningsbyråers Förbund (SBF), Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF), Föreningen Sveriges Kyrkogårdschefer (FSK), Fonus, Svenska kyrkans Församlingsförbund och Movium, SLU. Sammanställningen är gjord av fil lic Ann-Britt Sörensen, Movium, SLU Alnarp, i samarbete med Jan-Olof Andersson, organisationschef, SKKF, Lennart Angselius, kyrkogårdschef, FSK, Anna-Gretha Eriksson, 1:e antikvarie, Riksantikvarieämbetet, Christer Gustafsson/Peder Skarstedt, förbundsdirektör, SBF, Åke Palmgren/Peter Göransson, affärsområdeschef, Fonus, Jan-Olof Hägmark, kyrkogårdschef, FSK, Göran Jacobsson, konsulent, Svenska kyrkans Församlingsförbund och Malte Sahlgren, kyrkogårdschef, FSK. Arbetet, som bygger på tidigare skötselmanualer (Skötselmanual 98, Gröna Fakta 8/1998 och Skötselmanual kyrkogårdar 2004, Gröna Fakta 5/2004), har granskats av en större grupp företrädare för kyrkogårdsbranschen.

Allmänna begrepp:

1. Huvudman

Ansvarig för begravningsverksamheten på en ort kallas huvudman. Huvudmannen kan vara antingen en kommun, så som det är i Stockholm och Tranås, eller en församling inom Svenska kyrkan, eller flera församlingar som tillsammans bildar en kyrklig samfällighet.

2. Begravningsplats

Område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska. Området får sin rättsliga status när det tas i bruk för gravsättningar. Begravningsplatser som tagits i bruk före den 1 april 1991 är vanligen invigda av församling i Svenska kyrkan. Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar och kolumbarier m.m.

3. Kyrkogård

Begravningsplats invid en kyrka.

4. Griftegård

Äldre, lokal, benämning på kyrkogård eller begravningsplats.

5. Kyrkotomt

Området kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats. Se vidare Riksantikvarieämbetets Allmänna råd till lagen om kulturminnen, 4 kap lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

I det allmänna språkbruket förekommer benämningen kyrkogård även i betydelserna begravningsplats eller griftegård. I lagstiftningen används endast benämningen begravningsplats. Begravningsplats är antingen *allmän* eller *enskild*. De *allmänna* är anordnade av församlingar i Svenska kyrkan, kommuner eller annars av det allmänna. *Enskilda* begravningsplatser är anordnade av andra trossamfund eller organisationer eller privatpersoner. *Särskilda* gravplatser är en benämning för områden inom en allmän begravningsplats vars läge och utformning är motiverad av religiösa skäl. Se Begravningslagen 1990:1144, 2 kap. § 2, "särskilda gravplatser för dem som inte tillhör något kristet trossamfund".

Stilar och typer av kyrkogårdar:

6. Gräskyrkogård

En begravningsplats eller kyrkogård med sammanhängande, klippta gräsytor, åtskilda av gångar och häckar eller friväxande buskage. Har utvecklats till följd av att dels nya maskiner rationaliserat skötseln, dels beroende på införandet av nya begravningskick som till exempel askgrav- och minneslundar.

7. Landskapskyrkogård

Försöker att till formen efterlikna kulturlandskapet, som också är stommen i anläggningen. Naturliga förutsättningar saknas, anläggningen skapas genom att terrängen modelleras fram.

Exempel: Berthåga begravningsplats, Uppsala, och S:t Sigfrid, Borås.

8. Parkkyrkogård

En begravningsplats eller kyrkogård med enkel utformning och öppen planlösning, som antingen formats medvetet eller har utvecklats med åren. Har ett enkelt gångsystem, ofta kantat med träd som bildar alléer vilka delar in området i kvarter. Oftast är det mycket fria ytor mellan gravarna. Avser kyrkogårdar anlagda efter 1815.

9. Skogskyrkogård

Det omgivande landskapet bildar utgångspunkt och har en överordnad roll för en skogskyrkogårds arkitektoniska lösning.

Gravkvarteren ligger i skogen. Den nordiska traditionen av samhörighet med naturen formar en beskrivande bild.

Skogskyrkogården i Stockholm är prototypen för skogskyrkogårdar.

Begrepp relaterade till begravningsplatsen:

10. Invigning

Begravningsplatser som tagits i bruk före den 1 april 1991 är med stöd av tidigare lag (Jordfästningslagen) behörigen invigda för sitt ändamål. Invigningen gav begravningsplatsen dess rättsliga status.

Sedan den 1 april 1991 inträder det rättsliga skyddet när begravningsplatsen första gången tas i anspråk för sitt ändamål. Eftersom upplåtelse av gravplats och gravsättning alltid skall antecknas i gravboken eller gravregistret finns tidpunkten dokumenterad. Samma regel gäller beträffande enskilda begravningsplatser. I kyrkoordningen finns en regel för invigning av begravningsplatser för de som tillhör Svenska kyrkan.

11. Gravrätt

Gravrätt uppstår när en gravplats upplåts för gravsättning av en avlidne. Om det inte finns någon efterlevande som kan eller vill bli gravrättsinnehavare är gravrätten förbehållen den avlidne i 25 år efter gravsättningen (förbehållsgravplats). Gravrätten är vanli-

gen tidsbegränsad, från och med år 2000 är den 25 år, men tidigare förekom upplåtelse på all framtid.

Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas på gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick. Regleras i Begravningslagen (1990:1144).

12. Gravplats

Gravplats är det begrepp som upplåtelsen av gravrätt kopplas till. Gravplatsen är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar.

13. Gravsättningsområde

Ett område avsatt och inritat på gravkarta för nedsättning av aska eller kista, företrädesvis i minneslund, askgrav- eller kistminneslundar.

14. Jordningsområde

Äldre uttryck, utgår – använd istället **Gravsättningsområde**, se denna term.

15. Gravkvarter

Avdelning av en begravningsplats inritad på gravkarta, som består av flera gravplatser.

16. Kistgravskvarter

Kvarter med markerade gravplatser för kistor med gravrätt. Vanligen synonymt med kistgravsområde.

17. Gravskick

Det sätt på vilket den avlidne gravsätts; kista i kistgrav, i kistminneslund, urna i urngrav, aska i minneslund genom nergrävning eller utströende, aska genom utströende över hav, sjö, naturmark eller fjäll.

18. Kistgrav

Avser den plats en kista behöver vid nedgrävning.

19. Urn- och askgrav

Avser den plats en urna eller aska behöver vid nedgrävning.

20. Gemensamhetsgravar

Rubrikbenämning för gravar av kollektiv karaktär. Avser minneslund, askgravlund och kistminneslund. Kyrkogårdsförvaltningen har skötselansvaret.

21. Kistgravplats

Avsedd för en eller flera kistor. Upplåts med gravrätt för viss tid som kan förlängas. Innehavaren har skötselansvaret.

22. Familjegravplats

Uttrycket är inte rättsligt definierat. Är en äldre benämning på gravplatser. Oftast köpte innehavaren nyttjanderätten till gravplatsen (köpegrav). Avsedd för kistor och urnor. Upplåts för viss tid eller för all framtid. Innehavaren har skötselansvaret.

23. Allmängravar, linjegravar, allmänna varvet

Gravsättning i löpande följd. Enda alternativ till familjegravplats. Ingen gravrätt. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

24. Urngravplats

Avsedd för en eller flera urnor. Upplåts med gravrätt för viss tid som kan förlängas. Innehavaren har skötselansvaret.

25. Askgravplats

Ej rättsligt definierat begrepp. Lokala avvikelser kan förekomma. Gravplats för askor med eller utan hölje som möjliggör att makar kan vila tillsammans. Den upplåts med gravrätt med starka restriktioner vad avser gravvårdens utformning. De anhöriga får endast smycka med lösa blommor och ljus. De anhöriga betalar för gravvården och den kollektiva skötsel som kyrkogårdsförvaltningen tillhandahåller.

26

26. Kolumbarium

Slutna nischer för slutlig förvaring av urnor. Kan finnas inomhus eller utomhus. Upplåts med gravrätt för viss tid som kan förlängas. Särskild bestämmelse i Begravningslagen om vad som ska ske med urnor när gravrätten löpt ut och ingen önskar förnya upplåtelsen.

27

27. Minneslund

Gemensamt gravområde för nedgrävning eller utströende av askor. Anonym gravsättning, ingen plats för namn, gemensam smyckningsplats. Minneslund som helhet kan betraktas som en gravplats där upplåtaren har samma skyldigheter som en gravrättsinnehavare.

28. Askgravlund

Ej rättsligt definierat begrepp. Lokala avvikelser kan förekomma. Gemensamt gravområde för nedgrävning av askor. Gemensam plats för namn och smyckning. Anhöriga kan vara med vid gravsättningen, makar ligger inte tillsammans. Ej gravrätt. Skötselansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen.

29. Kistminneslund

Ej rättsligt definierat begrepp. Gemensamt gravområde för nedgrävning av kistor. Anonym gravsättning. Ingen plats för namn, gemensam smyckningsplats. Skötselansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen.

30. Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av Kulturminneslagen och Kulturminnesförordningen.

28

30

31. Uppenbart vanvårdad gravplats

Gäller gravplats med skötselansvar för gravrättsinnehavaren. Vanvård uppstår när gravplatsen inte vårdats. Detta protokollförs, fotodokumenteras och gravrättsinnehavaren informeras. Sker inte vård av gravplatsen följande år, uppstår uppenbar vanvård. När uppenbar vanvård konstaterats, finns grund för beslut att förverka gravrätten. Detta är ett myndighetsbeslut och förutsätter att det finns en gravrättsinnehavare som informerats om följderna.

31

Begrepp relaterade till begravningen:

32. Bisättning

Begreppet är inte entydigt, lokala skillnader förekommer. Det bör därför inte användas inom professionen. Kan avse alla de olika åtgärder som vidtas från det att dödsfallet inträffat tills dess att kistan med stoftet överlämnats till huvudmannen för begravningsverksamheten för begravningsceremoni, kremation eller gravsättning. (Erman, B. 2001.)

33. Begravningsordning

Den ordning som följs vid en begravningsceremoni, till exempel Svenska kyrkans ordning, frikyrklig eller annat trossamfunds, eller borgerlig.

34. Begravning

Samlat begrepp för en rad åtgärder som hänger samman med att den avlidne förs till sitt slutliga vilorum. Begreppet innefattar alla praktiska åtgärder som sker med den döde efter det att dödsfallet inträffat, såsom hämtning, iordningställande, kistläggning eller svepning och förvaring av den döda kroppen, begravningsceremoni och gravsättning. Begreppet förekommer varken i Begravningslagen eller i Begravningsförordningen och är inte entydigt definierat.

35. Begravningsceremoni

Ceremonier och handlingar varunder de efterlevande och andra skiljs från den döda människan.

(Benämndes tidigare jordfästning och reglerades då i lagen om jordfästning, SFS 1957:585, som upphävdes i och med Begravningslagen 1990:1144, § 10 kap 2§.)

36. Jordfästning

Äldre uttryck som före 1991 beskrevs i jordfästningslagen. Använd i stället **Begravningsceremoni** eller **Begravningsgudstjänst**.

37. Gravsättning

Kistan, urnan eller stoftet placeras i bestämd grav, alternativt placeras eller strös i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats, till exempel i havet.

(Begravningslagen 1990:1144, 1 kap. § 1.)

38. Jorda/Jordning

Äldre, utgången begrepp – använd **Gravsätta** alternativt **Gravsättning**, se ovan.

39. Symbolisk gravsättning

Kan ske genom att förse gravvården med inskriptionen Till Minne av....., eller med en tilläggsplatta med samma inskription. Detta kan göras när den avlidne gravsatts på annan plats, exempelvis utomlands, eller om kroppen inte återfunnits men personen dödförklarats.

40. Symbolisk flyttning

Jord från gravrabatten flyttas från en gravplats till en annan.

41. Exhumering

Upptagande av lik ur grav, till exempel för förflyttning till annan gravplats eller för rättsmedicinsk undersökning.

Begrepp relaterade till platser, byggnader och lokaler:

42. Begravningskapell

Byggnad som innehåller rum för begravningsceremonier. Kan innehålla kylrum m.m. och kan användas som visnings- och förvaringsrum för kistor i väntan på begravningsceremoni.

43. Krematoriekapell

Ceremonilokal i krematorium. Används för begravningsceremonier.

44. Lokal för förvaring och visning

Benämns på vissa ställen för bisättningslokal. Är en lokal där huvudmannen tar emot det kistlagda stoftet för förvaring i avvaktan på begravningsceremonin, kremeringen eller gravsättningen. Lokalen har ofta kylutrymme för att förvaringen skall kunna ske under denna tid på ett pietetsfullt sätt. Utrymme skall också finnas för de anhöriga att se den avlidne i kistan.

45. Likbod, likkällare

Enklare utrymmen med samma funktion som lokalen för förvaring och visning, men som vanligen inte motsvarar kraven på ett förvarings- och visningsrum. Historiskt begrepp.

46. Bårhus

Byggnad eller rum för förvaring av icke kistlagda lik, syftar i första hand på särskilda rum vid sjukhus eller sjukhem som används för förvaring/omhändertagande av döda. Kan innehålla kylrum, svepningsrum, m.m.

47. Benhus

Mindre byggnad för synlig förvaring av uppgrävda människoben. Finns endast som gammal företeelse i Sverige.

48. Ceremoniplats

Plats för högtidliga arrangemang av kyrklig eller borgerlig karaktär. Inte nödvändigtvis i kyrka eller kapell. Kan vara utomhus, till exempel på en begravningsplats.

49. Minnesplats

Plats skapad till minne av avliden känd person eller till minne av personer avlidna till följd av katastrofer, krig etc. Här sker ingen gravsättning. Ett exempel är platsen med Estoniamonumentet.

50. Lapidarium

Samling av stenmonument, till exempel gravstenar, sarkofager, skulpturer m.m. Kan också innehålla gravanordningar av metall eller trä, till exempel samling av gravanordningar¹⁾ från röjda gravar.

¹⁾ Gravandring är markutrustning tillverkad av sten, betong, metall, trä eller liknande. Finns i stående och liggande utförande i form av till exempel hällar, gravramar och konstverk. Gravandringar ägs vanligtvis av privatpersoner men ingår ibland i huvudmannens vårdansvar för kulturarvet. Skötselmomenten för gravandringar är tillsyn och justering av monteringen, reparation och rengöring/ytbehandling/målning. Frekvenser och krav på utförande är specifikt knutna till de olika typerna av gravandringar. (Skötselmanual kyrkogårdar 2004.)

51. Mausoleum

Fristående byggnad ovan mark för slutlig förvaring av kistor. Monumental gravbyggnad ovan jord för glorifierande. Härskargrav eller familjegrav för samhällselit. Nya mausoleum skall omfattas av ett reglemente för hur kistor skall hanteras när gravrättstiden inte förlängs.

52. Gravtumba

Kistformad minnesvård placerad ovan mark eller golv, nästan alltid byggd av sammanfogade hällar, ibland smyckad med en lig-gande staty av den döde, ibland har den en baldakinartad överbyggnad.

53. Sarkofag

Kista av sten eller terrakotta, där den dödes stoft förvaras. Termen härstammar från det grekiska ordet för en slags sten som antogs ha egenskapen att kunna förrinta köttet på en död kropp. Av grekiskans sarkophagos – köttätande, av sarkophagos lithos – köttätande sten, ytterst av sarx – kött och phagein – äta (Wikipedia).

Litteratur

- Andersson, Jan-Olof m.fl. (2004): *Skötselmanual kyrkogårdar 2004*. Gröna Fakta 5/2004. Movium, SLU, Alnarp.
- Erman, B. (2001): *Begravningsrätten i praktiken. Handbok med kommentarer*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Kyrkogårdskompendiet 2003*. Svenska kyrkans Församlingsförbund, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetets allmänna råd till 4 kap. lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) samt förordningen (1988:1188) om kulturminnen m.m. (KMF)*. Stockholm, 2005.
- Wall, B. (2001): *Gravskick i förändring, tradition och visioner*. Svenska kyrkans Församlingsförbund, Stockholm.
- Wikipedia, Den Fria Encyklopedin: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Huvudsida> (augusti 2005).

Foto: Ann-Britt Sörensen och Lennart Angselius

Detta Gröna Fakta...

... har finansierats av Sveriges Begravningsbyråers Förbund (SBF), Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF), Föreningen Sveriges Kyrkogårdschefer (FSK), Fonus, Svenska kyrkans Församlingsförbund och Movium, SLU. Sammanställningen är gjord av fil lic Ann-Britt Sörensen, Movium, SLU Alnarp, i samarbete med Jan-Olof Andersson, organisationschef, SKKF, Lennart Angselius, kyrkogårdschef, FSK, Anna-Gretha Eriksson, 1:e antikvarie, Riksantikvarieämbetet, Christer Gustafsson/Peder Skarstedt, förbundsdirektör, SBF, Åke Palmgren/Peter Göransson, affärsområdeschef, Fonus, Jan-Olof Hågmark, kyrkogårdschef, FSK, Göran Jacobsson, konsulent, Svenska kyrkans Församlingsförbund och Malte Sahlgren, kyrkogårdschef, FSK. Arbetet, som bygger på tidigare skötselmanualer (Skötselmanual 98, Gröna Fakta 8/1998 och Skötselmanual kyrkogårdar 2004, Gröna Fakta 5/2004), har granskats av en större grupp företrädare för kyrkogårdsbranschen.